ISSN 2414-0023 (Print)
ISSN 2414-004X (Online)
DOI (Issue): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2
PSYCHOLOGICAL JOURNAL
№ 2 (12) 2018

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ПРИЙНЯТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СПІЛКУВАННЯ

УДК: 159.947.5

Цимбаленко Олена

Аспірант Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, корекційний педагог, директор громадської організації «Центр АВА-терапії», м. Київ (Україна)

Аннотация. *У статті проводиться огляд та порівняння провідних методів психолого-педагогічної корекції, формування навичок комунікативної взаємодії та соціально значущих навичок у дітей з порушеннями спілкування, аутизмом, розладами аутистичного спектру та іншими вадами розвитку, запропонованих у сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових працях та робиться висновок щодо важливих спільних рис, що об'єднують ці методи та є запорукою успішності будь-якого втручання. Зокрема наголошується провідна роль дорослого у психолого-педагогічній корекційній роботі та формуванні комунікативної взаємодії у дітей з порушеннями спілкування через їх залучення до емоційно значущої взаємодії.*

Ключевые слова: *порушення спілкування, комунікативна взаємодія, співробітництво, емоційно значуща взаємодія, психолого-педагогічна корекція.*

Постановка проблеми. В сучасному суспільстві щороку гостріше постає проблема порушення спілкування у дітей. Щороку зростає кількість дітей, що мають діагнози аутизм та розлад аутистичного спектру, одним з основних діагностичних критеріїв яких є порушення комунікації. Наразі численні дослідження, які ведуться в даній галузі, зосереджені на описах явища та спробах відшукати фізіологічні чинники, що можуть спричиняти подібні розлади розвитку. При цьому майже ігнорується психологічний бік проблеми, всіляко наголошується на випадковості подібних розладів та неможливості близького кола оточуючих впливати на формування або упередження порушень спілкування.

Провідним науково доведеним способом реабілітації дітей з порушеннями спілкування на даний момент є метод Прикладного Аналізу Поведінки (*ABA-Applied Behavior Analysis*). Метод Прикладного Аналізу Поведінки ґрунтується на вченні Б. Ф. Скінера про оперантне навчання. В 1987 році Івар Ловаас опублікував результати дослідження щодо на-

DOI (Article): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp111-122
© Цимбаленко О.

ISSN 2414-0023 (Print)
ISSN 2414-004X (Online)
PSYCHOLOGICAL JOURNAL
DOI (Issue): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2
№ 2 (12) 2018

вчання та абілітації дітей з аутизмом. Дослідження тривало 15 років, 47 % дітей, які брали у ньому участь, досягли інтелектуальної і освітньої норми та змогли навчатися у загальноосвітніх навчальних закладах. Протягом 30 років, що минули з публікації результатів дослідження І. Лоvааса жодне дослідження не змогло відтворити чи принаймні наблизитись до його результатів. Проте ані Скінер, ані Ловаас, ані інші представники біхевіорального напрямку в психології не запропонували прийнятного пояснення щодо психологічного підґрунтя порушень спілкування у дітей. Таким чином, існуючі теорії походження порушень спілкування у дітей не здатні запропонувати ефективних методів подолання цієї проблеми, і, навпаки, єдиний науково підтверджений метод психолого-педагогічної корекції не дає пояснень щодо психологічних чинників порушень спілкування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діти з порушенням комунікації мають спільну особливість, яка визначає ключову проблему у відхиленні психологічного розвитку такої дитини від нейротипової – відмова від комунікативної взаємодії або співробітництва. Саме з цією проблемою перш за все стикаються батьки й педагоги таких дітей. Дитина з порушеннями спілкування рішуче відмовляється від будь-якої взаємодії з дорослими та однолітками. Відмова від співробітництва у дітей з порушеннями спілкування стосується не лише будь-якого навчального процесу, а наскрізь пронизує все життя такої дитини та її родини. Нерідко перш ніж з'ясувати, що дитина має порушення спілкування, батьки змушені перевіряти дитині слух. Адже часто дитина настільки замкнена в собі, відмовляється реагувати на звертання до неї та на будь-які, навіть найпростіші, інструкції, що в оточуючих виникає враження, що мають місце вади слуху і дитина не чує. Але ж, зазвичай, діти з аномаліями розвитку спілкування не мають фізіологічних порушень, що можуть обумовлювати дану особливість розвитку. В звичайному житті така дитина може як мало відрізнятись від однолітків за сферою інтересів, так і суттєво відставати у когнітивному розвитку. Але ж ключова особливість – відсутність прагнення до комунікативної взаємодії є спільною для всіх дітей з порушеннями спілкування незалежно від рівня їхнього інтелектуального розвитку. Будь-яке звернення до таких дітей з боку дорослих зустрічає ворожу реакцію – від повного ігнорування до протестних дій. У якості протестних дій можуть виступати істерики, аутоагресія, різноманітні неприйнятні у соціумі дії (валяння на підлозі, розкидання речей, псування речей, справляння природних потреб у штани та ін.). Саме через подібну реакцію на спонукання до взаємодії у дітей з порушеннями спілкування, таких дітей тривалий час вважали нездібними до навчання та вся педагогічна корекційна робота з ними обмежувалася намаганням створити максимально комфортні умови аби діти якнайменше нервувалися та чимось їх зайняти у межах їхніх інтересів. Але подібна практика не давала відчу-

DOI (Article): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp111-122
© Цимбаленко О.

ISSN 2414-0023 (Print)
ISSN 2414-004X (Online)
DOI (Issue): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2

тних результатів, адже людина є біосоціальною істотою та будь-який розвиток людини чи дитини можливий лише за умови певної соціальної інтеграції. Порушення спілкування проявляються перш за все у нездатності до комунікації та встановлення емоційних зв'язків. Часто дитина демонструє спроби встановити емоційний контакт лише задля задоволення певної актуальної проблеми, яка зазвичай стосується вітальних потреб – їжі, пиття, сну або отримання приємних сенсорних відчуттів. Причому робить вона це або архаїчним способом, або використовує спосіб емоційного спілкування, що закріпився в неї ще немовлям і не змінився з часом. В усіх інших випадках діти з порушеннями спілкування специфічно реагують на спроби встановлення з ними контакту. Порушення соціальних контактів у дітей з аномаліями розвитку спілкування проявляється на рівні розвитку мови, мови тіла, засобів комунікації та емоційних реакцій. Більшість таких дітей на комунікативну ініціативу дорослого, зокрема незнайомого, реагують униканням – в прямому або переносному сенсі – ховаються або реагують плачем чи агресією. Також діти з порушенням спілкування можуть взагалі ігнорувати присутність людини поруч з ними, не виявляючи жодних ознак того, що вони помітили її присутність – так званий погляд «крізь» людину, притаманний дітям з порушеннями спілкування.

Дитина з порушенням спілкування здатна демонструвати спроби встановлення контакту з оточуючими, але, частіше за все, не заради спілкування як такого. На відміну від дитини, що розвивається відповідно до вікових норм, із задоволенням спілкується та співпрацює з дорослим, незважаючи на обмеження, які може накладати виховний процес, дитина з порушеннями спілкування всіляко уникає взаємодії як з однолітками, так і з дорослими, або ж навпаки ініціює контакт з метою задоволення власних потреб, ігноруючи при цьому потреби та прохання оточуючих. Обидва можливі варіанти суттєво ускладнюють або навіть унеможливлюють процес соціальної інтеграції такої дитини. Соціальна поведінка являє собою здатність співіснувати з іншими людьми, взаємодіяти з ними, не порушуючи загальних правил. Соціальна природа людини передбачає в її поведінці дуже важливі для адаптації переживання, які передбачають спільне з іншою людиною/людьми проживання тієї чи іншої емоції. Такі якості здатні формуватися у дитини лише в тому випадку, коли вона здатна «налаштовуватися» на поведінку інших людей. Дитина прагне розділити переживання з близькими. Для дитини раннього віку важлива підтримка і схвалення дорослого, чим би вона не займалася. З соціальною поведінкою тісно пов'язана найважливіша здатність людини до комунікації. Вроджене прагнення до комунікації є потужним мотиваційним стимулом для формування адаптивної соціальної поведінки. Численні дослідження

DOI (Article): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp111-122
© Цимбаленко О.

ISSN 2414-0023 (Print)
ISSN 2414-004X (Online)
DOI (Issue): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2

щодо психологічних особливостей дітей, що мають порушення спілкування, в останні роки часто зосереджуються на дослідженні ефективності конкретних методів, спрямованих на формування елементів комунікативної взаємодії у дітей. Під комунікативною взаємодією ми розуміємо здатність дитини виконувати певні вимоги дорослого, докладаючи для цього певних зусиль.

Однією з провідних характеристик розладів аутистичного спектру є обмежені, стереотипні моделі поведінки, що повторюються, обмежені інтереси і види діяльності. Це може створювати ускладнення у пошуку ефективних підкріплень і обмежувати освітні і соціальні можливості таких дітей. Таким чином, є необхідність у процедурах, спрямованих на посилення вподобання раніше нейтральних стимулів для розширення інтересів осіб з РАС.

У статті «Результати спостереження щодо вподобань дітей з аутизмом» описано серію експериментів, що ставили на меті виявити, чи може дорослий своїм прикладом впливати на розширення сфери інтересів дитини з порушеннями спілкування [13]. В першому експерименті троє дітей переключили своє вподобання зі стимулу 1 на стимул 2 після процедури спостереження, в процесі якої учасник спостерігав, як значущий дорослий взаємодіє зі стимулом 2, коментуючи, як він використовує стимул 2, і робить іноді негативні коментарі про стимул 1. В другому експерименті ці ж результати були продемонстровані тими ж учасниками, але з іншим набором стимулів. Аналогічні наслідки були отримані без використання негативних коментарів, спрямованих на початковий мотиваційний стимул. Таким чином результати дослідження свідчать, що для дітей з аутизмом вподобання стимулів може бути змінено з допомогою процедури спостереження. Ця процедура може бути використана терапістами для розширення кола інтересів дітей з порушеннями спілкування.

Стереотипність поведінкових реакцій у дітей з порушеннями спілкування проявляється в усіх сферах життя. Зокрема у сфері спілкування такі діти часто не можуть діяти відповідно ситуації, не маючи напрацьованого шаблону. Для формування навичок соціально прийнятної поведінки часто пропонується використовувати принцип соціальних історій. Проте даний принцип має ряд недоліків і суттєво програє процедурі інтерактивного навчання, про що свідчать результати дослідження, описані у статті «Порівняння процедури інтерактивного навчання та соціальних історій для людей з аутизмом» [12]. Соціальні історії являють собою короткі уривки, написані вчителем, що описують поведінку, яку має відворювати учасник. Вчителі читають ці розповіді вголос учасникам, або учасники читають оповідання про себе чи вголос. Інтерактивне навчання передбачає детальні роз'яснення вчителя щодо ситуації, яка потребує певної бажаної

DOI (Article): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp111-122
© Цимбаленко О.

ISSN 2414-0023 (Print)
ISSN 2414-004X (Online)
DOI (Issue): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2

поведінки, обговорення ситуації та розуміння, як саме учасник інтеракції повинен реагувати та численні тренінги, які включать формування навички застосовувати бажану поведінку у відповідних ситуаціях з вчителем, іншими дорослими та однолітками. Експеримент мав на меті дослідити та порівняти ефективність засвоєння навичок соціальної взаємодії за допомогою соціальних історій та інтерактивного навчання людьми з аутизмом. В експерименті брали участь шість хлопчиків у віці від 5 до 13 років, які були набрані для участі в даному дослідженні. Кожен учасник задовольняв наступним критеріям: у нього був діагностований розлад аутистичного спектру; він говорив повними реченнями; у нього не було ніякої аутоагресії, важкої агресії або важкої деструктивної форми поведінки; він мав рівень IQ 70 або вище. Даний експеримент продемонстрував високу ефективність інтерактивного навчання, за якого всі 18 навичок, що вивчалися були засвоєні на необхідному рівні. Проте з 18 навичок, що вивчалися за допомогою соціальних історій, на необхідному рівні були засвоєні лише 4. Під час узагальнення навичок з дорослими учасники експерименту демонстрували краще засвоєння поведінкових реакцій, що вивчалися за допомогою інтерактивного навчання, ніж тих, що вивчалися за допомогою соціальних історій.

Також цікавою з точки зору подолання стереотипної поведінки є стаття «Вплив тренінгу поведінкових навичок на батьківський контроль дитячої харчової вибірковості» [11]. Стаття присвячена проблемі харчової вибірковості у дітей з аутизмом. Харчова селективність, що визначається як споживання вузького діапазону продуктів, є спільною проблемою харчування у дітей з розладами аутистичного спектру. В експериментальному дослідженні взяли участь три пари матір-дитина. Всі три хлопчика мали розлади аутистичного спектру і перебували в клініці харчування. Батьки безуспішно намагалися реалізувати вдома план, що передбачає доступ до бажаних продуктів після прийняття різних продуктів. Відсоток правильних кроків, виконуваних під час сесій і смакових пробних страв записувалися та аналізувалися. В кожній сесії брали участь матері, представляючи один шматочок їжі. Після споживання пробної порції їжі, дитині дозволялося залишити зону прийому їжі протягом 3 хв. Матері повинні були представити порцію розміром з горошину на першу сесію і збільшити розмір порції до половини ложки після того, як дитина їла нову їжу протягом 30 секунд без роздратування протягом трьох смакових сесій. Дане втручання дало змогу ввести дітям нові продукти, а також дозволило в подальшому вводити дві нові страви за день. Всі мами, що пройшли тренування, підтримували високий рівень правильної роботи після початкового навчання і жодна з них не потребувала додаткових тренувань. Таким чином, тренінг поведінкових навичок є ефективним навчальним заходом для

DOI (Article): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp111-122
© Цимбаленко О.

ISSN 2414-0023 (Print)
ISSN 2414-004X (Online)
DOI (Issue): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2

навчання батьків тому, як проводити поведінкове втручання для розширення харчового раціону та введення нових продуктів в домашніх умовах. Дана стаття демонструє не лише спосіб подолання конкретної проблеми, але й те, наскільки важливим є навчання батьків у справі подолання порушень спілкування у дітей. Можна говорити про те, що с процесі навчання дітей їсти різноманітну їжу батьки навчилися базовим навичкам встановлення керівного контролю та вмінню мотивувати і заохочувати до співпраці власних дітей.

Отже, розглянувши експериментальні втручання, що ставили на меті формування певних навичок, в тому числі навичок комунікативної взаємодії, у дітей з аутизмом та порушеннями спілкування, ми можемо побачити, що в кожному з описаних вище експериментів успішність залежить від дорослого, який в певний момент стає значущим для дитини з порушеннями спілкування та отримує змогу впливати на її поведінку. В Прикладному Аналізі Поведінки дане явище отримало назву керівного контролю, тобто вміння дорослого мотивувати дитину на виконання тих чи інших вимог.

Засновник методу «Флортайм» Стенлі Грінспен використовує у контексті подолання порушень спілкування та формування комунікативної взаємодії у дітей поняття «цілеспрямованої емоційної взаємодії».[3, с. 86] Під «цілеспрямованою емоційною взаємодією» мається на увазі емоційне включення батьків і дитини в спільну діяльність. Найбільших успіхів досягають діти з порушеннями спілкування, які більшість часу беруть участь у здоровій навчальній взаємодії, що враховує їх індивідуальні особливості. Як зазначає Грінпспен [3, с. 84], дослідження свідчать, що для здорового соціального, емоційного та інтелектуального розвитку необхідні певні види розвиваючої взаємодії дитини з дорослим і ці ж види спілкування здатні упередити чи знизити затримки у розвитку та сприяти прогресу у дітей, які мають ризики чи вже демонструють відхилення через порушення спілкування або з інших причин.

Саме під час цілеспрямованої емоційної взаємодії виявляється можливим встановлення керівного контролю, який є передумовою формування здатності до комунікативної взаємодії у дітей з порушеннями спілкування. Під керівним контролем ми маємо на увазі здатність дорослого мотивувати дитину до виконання певних вимог, які вона виконуватиме з огляду на те, що дорослий є для неї референтною особою. Під референтною особою ми маємо на увазі людину, чия думка для дитини є значущою. На наш погляд, саме у цьому полягають утруднення з формування смислоутворювальних мотивів в мотиваційній системі дітей, що мають порушення спілкування. Лише за наявності дорослого, що є для дитини референтною особою, дитина здатна виконувати ті чи інші дії, що не мають для неї очевидного сенсу, долати труднощі у спілкуванні,

DOI (Article): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp111-122
© Цимбаленко О.

ISSN 2414-0023 (Print)
ISSN 2414-004X (Online)
DOI (Issue): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2

навчанні. Саме це дозволяє започаткувати формування смислоутворювальних мотивів у мотиваційній системі дитини, що має порушення спілкування, і розпочати її становлення як особистості.

Референтність або авторитет є специфічне соціально-психологічне явище. Специфіка його полягає, в першу чергу, в тому, що, будучи атрибутом однієї особистості і, характеризуючи можливості впливу її на думки, почуття, відносини і поведінку інших, в структурі цієї особистості він не представлений, і у вигляді такого собі окремого її елемента або компонента його виявити не можна. Авторитет представлений не в особистості його носія, а в особистостях інших людей як певного роду стійкий образ-відношення. Цей образ-відношення якраз і створює ті самі можливості впливу. Л. О. Кондратенко, яка приділяє значну увагу ролі педагога у питанні ефективності навчального процесу, наголошує, що будь-яка методика викладання не може розглядатися незалежно від вчителя – людини, яка втілює ці методики [6].

У зв'язку з тим, що в суб'єктивному плані авторитет набуває форму відношення до його носія, в його структурі вирішальну роль відіграють емоційно-чуттєві елементи. Вони, з одного боку, надають стійкість самому відношенню, що склалося, а з іншого призводять до того, що особистість його носія і окремі її психологічні властивості і характеристики починають оцінюватися не цілком адекватно. Типовими емоціями і почуттями, пов'язаними з авторитетом, є повага, довіра, симпатія, вдячність і деякі інші. Авторитет здобувається тільки в процесі емоційно значущої діяльності. Це суттєва характеристика діяльності, в процесі якої можуть сформуватися авторитетні відносини, в іншому випадку рішення проблеми побудови авторитетних відносин учасників спільної діяльності – безперспективне. Отже, крім висування вимог і слідкування за їх дотриманням в процесі психолого-педагогічної корекції, педагог має залучати дитину з порушеннями спілкування до емоційно значущої для неї діяльності, сам ставати частиною цього емоційно значущого процесу. Таким чином сам педагог, спілкування з ним стає мотиваційним стимулом.

Л. О. Кондратенко визначає необхідною умовою для становлення педагога у якості референтної особи учня високу психологічну культуру та називає її найважливіші критерії [6, с. 53]: 1)компетентність— як педагогічна, так і психологічна 2) позитивне ставлення до дітей, віра в їх сили, налаштованість на досягнення високих результатів у власній діяльності; 3) вічний пошук нового, стимуляція когнітивних здібностей — як власних, так і своїх вихованців.

Основна робота щодо організації навчання та життя дитини з порушеннями спілкування належить батькам дитини. Допомога такій дитині передбачає ретельну організацію всієї її життєдіяльності з урахуванням найме-

DOI (Article): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp111-122
© Цимбаленко О.

ISSN 2414-0023 (Print)
ISSN 2414-004X (Online)
DOI (Issue): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2

нших дрібниць. Саме від компетентності батьків часто залежить доля дитини, а відтак і всієї родини. Проте і досі часто батьки недооцінюють значущість своєї ролі та свого впливу і воліють перекласти відповідальність за навчання та соціальну інтеграцію дитини на спеціалізовані установи та на окремих спеціалістів.

Г. М. Хворова, що є не лише науковцем та дослідником теми соціальної інтеграції дітей з порушеннями розвитку, але й мамою такої дитини, зазначає: «Результати аналізу наукових досліджень і психолого-педагогічної практики висвітили наявність суперечностей між зростаючими потребами сучасного суспільства в компетентному батьківстві та недостатньою науковою розробленістю теоретичних і науково-методичних основ розвитку батьківської компетентності; між високим рівнем вимог до сім'ї у вихованні дитини з порушеннями розвитку у зв'язку з деінституалізацією державних освітніх та соціальних послуг, впровадженням інклюзивного навчання за місцем проживання та неготовністю батьків вирішувати численні проблеми, які відрізняються від тих проблем, що мають їх родичі та друзі, які виховують дітей без порушень розвитку» [10, с. 240].

Саме батьки дітей з порушеннями спілкування часто здатні налагодити взаємодію між спеціалістами різних спрямувань, що здійснюють психолого-педагогічну корекційну роботу з дитиною. Лише за умови командної роботи та узгодженості дій між спеціалістами можлива ефективна робота, націлена на розвиток соціально значущих навичок та соціальну інтеграцію. У випадку, коли дитина отримує різноспрямовані та неузгоджені, а часом і протилежні, вимоги, ми матимемо регрес замість прогресу та формування нових видів соціально неприйнятної поведінки. Крім того, саме від батьків залежить, наскільки дитина буде використовувати набуті навички у побуті, будуть вони закріплюватись і розвиватись чи залишаться незадіяними і поступово зникнуть.

Таким чином, роль батьків у навчанні дитини з порушеннями спілкування важко переоцінити. Саме тому окремим напрямком психолого-педагогічної корекційної роботи з дітьми з порушеннями спілкування має виступати робота з батьками. Підтримуючи родину дитини з порушеннями спілкування, проводячи роз'яснювальну роботу з батьками та допомагаючи їм сформувати необхідні компетенції, ми значно підвищуємо успішність всіх заходів психолого-педагогічної корекції, спрямованих на навчання, формування здатності до комунікативної взаємодії та соціальну інтеграцію й адаптацію таких дітей.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Аналізуючи сучасні підходи провідних психологів та педагогів сучасності до побудови корекційної роботи з дітьми, що мають порушення спілкування, можна виділити те спільне, що їх об'єднує і, на наш погляд,

DOI (Article): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp111-122
© Цимбаленко О.

ISSN 2414-0023 (Print)
ISSN 2414-004X (Online)
DOI (Issue): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2

є найважливішим чинником успішності чи неуспішності корекційних заходів. Так, спираючись на дослідження останніх років щодо формування мотивації до співпраці та комунікативної взаємодії у дітей з порушеннями спілкування, ми бачимо провідну роль дорослого, що є або може стати референтною особою для дитини з порушеннями спілкування. Залучення дитини до емоційно значущої взаємодії та можливість отримати схвалення від референтних осіб є найпершим і найважливішим мотивом з потужною смислоутворювальною складовою, що сприяє формуванню здатності до комунікативної взаємодії у дітей з порушеннями спілкування. Встановлення керівного контролю та усталення педагога і батьків як референтних осіб для дитини є ключовими і найважливішими чинниками формування здатності до комунікативної взаємодії у дітей з подібними вадами. Лише у єдності спеціалістів та сім'ї можливо подолати труднощі та допомогти соціальній інтеграції дитини з порушеннями спілкування. Спонукаючи та заохочуючи дитину використовувати та вдосконалювати у повсякденні отримані навички, ми допоможемо їй подолати порушення. Тому величезне значення у всій психолого-педагогічній корекційній роботі з дітьми з порушеннями спілкування має робота по залученню батьків до навчального процесу та формування у них необхідних компетенцій. Саме робота з батьками має стати пріоритетом у психолого-педагогічній корекційній роботі не менш, а часто й більш вагомим, ніж робота безпосередньо з дитиною.

Перелік використаних джерел:

1. *Августова Р.* В начале было слово / Р.Августова // М.: Изд-во «Этерна», 2014. – 384 с.
2. *Барбера М.* Детский аутизм и вербально-поведенческий подход (The Verbal Behavior Approach). Обучение детей с аутизмом и связанными расстройствами / М.Барбера // Екатеринбург: Изд-во «Рама-Паблишинг», 2014. – 304с.
3. *Гринспен С.*, Уидер С. На ты с аутизмом. Использование методики Floortime для развитияотношений, общения и мышления / С.Гринспен, С.Уидер // М.: Изд-во «Теревинф», 2017. – 512с.
4. *Делани Т.* Развитиеосновныхнавыков у детей с аутизмом. Эффективная методика игровых занятий с особымидетьми / Т.Делани // Екатеринбург: Изд-во «Рама-Паблишинг», 2016. – 272с.
5. *Квятковска М.* Глубоконепонятыедети. Поддержкаразвитиядетей с тяжелыми и глубокиминарушениямиинтеллекта / М.Квятковска // СПб.: Изд-во «Скифия», 2016. – 368с.
6. *Кондратенко Л. О.* Роль психологічної культури вчителя у подоланні шкільної неуспішності учнів / Л.О.Кондратенко // Психологічний часопис. – 2015. – Вип. 2 (2). – С.49-55.
7. *Мелешкевич О.*, Эрц Ю. Особыедети. Введение в прикладнойанализповедения / О.Мелешкевич, Ю.Эрц // Самара: Изд-во «Бахрах-М», 2014. – 208с.
8. *Хворова Г. М.* Формування батьківської компетентності в корекційній освіті дітей з полісистемними порушеннями розвитку / Г. М. Хворова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2014. – Вип. 28. – С.236-242.
9. *Шрамм Р.* Детский аутизм и АВА. АВА (AppliedBehaviorAnalisis). Терапия, основанная на мето-

DOI (Article): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp111-122
© Цимбаленко О.

дах прикладного анализаповедения / Р.Шрамм // Екатеринбург: Изд-во «Рама-Паблишинг», 2013. – 208с.

10. *Юханссон И.* Особое детство / И.Юханссон // М.: Изд-во «Теревинф», 2014. – 160с.

11. *Seiverling L.*, Williams K., Sturmey P., Hart S. (2012). Effects of behavioral skills training on parental treatment of children's food selectivity. J Appl Behav Anal. - 45(1), 197–203.

12. *Leaf J. B.*, Oppenheim-Leaf M.L., Call N.A., Sheldon J.B., Sherman J.A., Taubman M., McEachin J., Dayharsh J., Leaf R. (2012) Comparing the teaching interaction procedure to social stories for people with autism. J ApplBehav Anal., 45(2), 281–298.

13. *Leaf J. B.*, Oppenheim-Leaf M.L., Leaf R., Courtemanche A.B., Taubman M., McEachin J., Sheldon J.B., Sherman J.A. (2012) Observational effects on the preferences of children with autism. J ApplBehav Anal. , 45(3), 473–483.

References (Transliteration):

1. *Avhustova R.* V nachale bylo slovo / R.Avhustova // M.: Yzd-vo «Eterna», 2014. – 384s.

2. *Barbera M.* Det·skyy autyzm y verbal'no-povedencheskyy podkhod (The Verbal Behavior Approach). Obuchenye detey s autyzmom y svyazannimy rasstroystvamy / M.Barbera // Ekaterynburh: Yzd-vo «Rama-Pablyshynh», 2014. – 304s.

3. *Hrynspen S.*, Uyder S. Na ti s autyzmom. Yspol'zovanye metodyky Floortime dlya razvytyyaotnoshenyy, obshchenyya y mishlenyya / S.Hrynspen, S.Uyder // M.: Yzd-vo «Terevynf», 2017. – 512s.

4. *Delany T.* Razvytye osnovnikh navikov u detey s autyzmom. Effektyvnaya metodyka yhrovikh zanyatyy s osobimy det'my / T.Delany // Ekaterynburh: Yzd-vo «Rama -Pablyshynh», 2016. – 272s.

5. *Kvyatkovska M.* Hluboko neponyatie dety. Podderzhka razvytyya detey s tyazhelimy y hlubokymy narushenyyamy intellekta / M.Kvyatkovska // SPb.: Yzd-vo «Skyfyya», 2016. – 368s.

6. *Kondratenko L. O.* Rol psykholohichnoyi kul'tury uchytelya u podolanni shkil'noyi neuspishnosti uchniv / L.O.Kondratenko // Psykholohichnyy chasopys. – 2015. – Vyp. 2 (2). – S.49-55.

7. *Meleshkevych O.*, Erts Yu. Osobie dety. Vvedenye v prykladnoy analyz povedenyya / O.Meleshkevych, Yu.Erts // Samara: Yzd-vo «Bakhrakh-M», 2014. – 208s.

8. *Khvorova H. M.* Formuvannya bat'kivs'koyi kompetentnosti v korektsiyniy osviti ditey z polisystemnymy porushennyamy rozvytku / H. M. Khvorova // Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 19 : Korektsiyna pedahohika ta spetsial'na psykholohiya. – 2014. – Vyp. 28. – S.236-242.

9. *Shramm R.* Detskyy autyzm y ABA. ABA (Applied Behavior Analisis). Terapyya, osnovannaya na metodakh prykladnoho analyza povedenyya / R.Shramm // Ekaterynburh: Yzd-vo «Rama-Pablyshynh», 2013. – 208s.

10. *Yukhansson Y.* Osoboe det·stvo / Y.Yukhansson // M.: Yzd-vo «Terevynf», 2014. – 160s.

11. *Seiverling L.*, Williams K., Sturmey P., Hart S. (2012). Effects of behavioral skills training on parental treatment of children's food selectivity. J Appl Behav Anal. - 45(1), 197–203.

12. *Leaf J. B.*, Oppenheim-Leaf M.L., Call N.A., Sheldon J.B., Sherman J.A., Taubman M., McEachin J., Dayharsh J., Leaf R. (2012) Comparing the teaching interaction procedure to social stories for people with autism. J ApplBehav Anal., 45(2), 281–298.

13. *Leaf J. B.*, Oppenheim-Leaf M.L., Leaf R., Courtemanche A.B., Taubman M., McEachin J., Sheldon J.B., Sherman J.A. (2012) Observational effects on the preferences of children with autism. J ApplBehav Anal. , 45(3), 473–483.

© Цимбаленко О.

ISSN 2414-0023 (Print)
ISSN 2414-004X (Online)
DOI (Issue): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2
PSYCHOLOGICAL JOURNAL
№ 2 (12) 2018

Tsymbalenko Olena

PhD student of H. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, correctional teacher, director of public organization "Center of ABA-therapy" Kyiv (Ukraine)

FORMATION OF SOCIALLY ACCEPTABLE BEHAVIOUR OF CHILDREN WITH SPEECH DELAY

ABSTRACT

The article describes and compares modern psycho-pedagogical correction therapies, creation of communication skills and socially important skills in children with speech delay, autistic syndrome disorder, and other developmental delays as they are described by modern scientific works. The article takes note of important common features in these therapies that are vital in any intervention.

The article highlights the role of adults in psycho-pedagogical correctional therapy and development of communicative skills in children with speech delays.

Establishing the adult as a leader and reference for a child with speech delay is key in a successful psycho-educational therapy. This leadership can only be established during emotionally important activities. This is an essential element of an activity that forms adult's leadership in a relationship. Otherwise it will be next to impossible to build such a relationship. Teachers and parents must engage the child with speech delay in emotionally significant activities, they must become part of those activities. The adult with this emotional connection becomes the target and motivation for speaking.

Establishing the leadership, engaging the child in emotionally significant interactions and the ability to receive praise from referential persons is the first and foremost motivation that supports the development of communicative skills in children with speech delays.

It is vital for both parents and teachers to gain leadership and become the referential persons. Often it is the parents who are able to establish cooperation between various specialists that provide psyho-educational therapy for the child. United, specialists and parents are able to overcome the difficulties and help the child to integrate socially. Engaging the parents in the educational process of their children and teaching them the necessary skills has an incredible effect on the success of psycho-educational therapy for children with speech delays.

Key words: communication disorders, communicative interaction, cooperation, emotionally significant interaction, psychological and pedagogical correction.

Цымбаленко Елена

Аспирант Института психологии имени Г. С. Костюка Национальной академии педагогических наук Украины, коррекционный педагог, директор общественной организации «Центр АВА-терапии», г. Киев (Украина)

СПОСОБЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО ПРИЕМЛЕМОГО ПОВЕДЕНИЯ У ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ОБЩЕНИЯ

Аннотация. В статье проводится обзор и сравнение ведущих методов психолого-педагогической коррекции, формирования

DOI (Article): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp111-122
© Цимбаленко О.

ISSN 2414-0023 (Print)
ISSN 2414-004X (Online)
DOI (Issue): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2

навыков коммуникативного взаимодействия та социально значимых навыков у детей с нарушениями общения, аутизмом, расстройствами аутистического спектра и другими нарушениями развития, предложенных в современных отечественных и зарубежных научных работах и формулируется вывод относительно важных моментов, которые объединяют эти методы и являются залогом успеха любого вмешательства. В частности исследуется роль взрослого в психолого-педагогической коррекционной работе и формировании коммуникативного взаимодействия у детей с нарушениями общения путем вовлечения их в эмоционально значимое взаимодействие.

Ключевые слова: нарушение общения, коммуникативное взаимодействие, сотрудничество, эмоционально значимое взаимодействие, психолого-педагогическая коррекция.

Дата отримання статті: 10.02.2018
Дата рекомендації до друку: 20.03.2018

DOI (Article): https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp111-122

© Цимбаленко О.